

René Vierne (1878-1918)
Uit “12 Pièces de différents caractères”, no. 10: Absoute

Tommy van Doorn
Vox Humana 26e Jaargang nr. 2 – volume 102 – april 2015

In mijn vorige bijdrage aan Vox Humana besteedde ik aandacht aan een compositie van de beroemde Notre Dame-organist Louis Vierne. Zijn broer René bracht ik al kort voor het voetlicht. Het leek mij een mooi vervolg om deze ‘broer van’ eens wat nader te beschouwen.

Een achtergrondschets

René werd op 11 maart 1878 te Lille geboren als jongste broer van Louis en Edouard Vierne. De ouders van het gezin waren Henri Vierne (een Bonapartistische journalist) en Marie Joséphine Gervaz. Henri ging vanaf 1880 werken op de redactie van *Le Figaro*, en verhuisde met zijn gezin naar Parijs. Hij stierf echter aan maagkanker op 6 juni 1886 in de leeftijd van 58 jaar.

Enkele jaren later, in 1889, ging René (aangespoord door zijn moeder) naar het Petit Séminaire in Versailles en leek hij af te stevenen op een leven als priester. Het vooruitzicht op een toekomst als geestelijke sprak hem steeds minder aan, en uiteindelijk verliet hij het seminarie om zich op de muziek te storten. Na enige tijd bij zijn broer Louis lessen orgel, contrapunt en fuga te hebben gevolgd ging hij in 1899 bij Alexandre Guilmant studeren aan het Conservatoire de Paris. De ‘Premier Prix’ voor orgel en improvisatie was de bekroning van zijn studies in 1906.

Dat René zich op muzikaal vlak breed ontwikkelde bleek ook uit het feit dat hij de hobo bespeelde. In die hoedanigheid musiceerde hij regelmatig in militaire orkesten.

Als organist was hij vanaf 1897 werkzaam in de kapel van de Couvent de l'Annonciation des frères dominicains aan de Rue du Faubourg-Saint-Honoré te Parijs. In 1904 kreeg hij de aanstelling als organist-titulair van het Cavaillé-Coll orgel (II/P, 1877) in de Parijse Notre-Dame-des-Champs. Hier was hij vanaf 1902 al werkzaam als organist van het koororgel.

Het is 25 maart 1911 als de moeder van de Viernes overlijdt. Enkele dagen later, op 29 maart, sterft Alexandre Guilmant, die zowel René als Louis voor een belangrijk deel muzikaal gevormd heeft.

De Viernes en de Grote Oorlog

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 werd René onder de wapenen geroepen. Op 8 augustus vertrok hij richting het slagveld. Ondanks de grimmige omstandigheden aan het front zag hij er kans om zijn muzikale activiteiten door te zetten. Hij bleef componeren, had vaak de beschikking over een piano en voerde vocale werken en kamermuziek uit met muzikaal getalenteerde frontkameraden. Hij onderhield zoveel mogelijk contact met zijn oudste broer, aan wie hij veel brieven schreef. Gemiddeld eens in de twee weken was er wel een briefwisseling tussen de beide organisten.

Voor René slaat de ‘oorlogspirit’ echter radicaal om als hij verneemt dat zijn neef Jacques Vierne (zoon van Louis) op 11 november 1917 gesneuveld is. Volgens het officiële bericht sneuvelt hij op het slagveld, maar in werkelijkheid werd hij in november 1917 geëxecuteerd door een vuurpeloton; ‘fusillé pour l'exemple’. De jonge Vierne-telg was één van de vele soldaten die de gruwelijkheden van de loopgravenoorlog niet meer kon verdragen en wegens ‘lafheid’ door het Franse opperbevel werd terechtgesteld ‘om een voorbeeld te stellen’. Bij René overheerst vanaf dat moment bitterheid, en Louis zou zijn levenlang gekweld blijven door schuldgevoelens dat hij zijn zoon naar het front heeft

laten gaan. Hij schrijft ter nagedachtenis het zeer aangrijpende “Quintette pour piano et cordes” (opus 42).

René en Louis hadden een bijzondere band; in een brief aan een neef omschrijft Louis dat hij René, meer nog dan als een broer en bloedverwant, als een geestelijke zoon beschouwt - immers gaf hij René lange tijd muziek- en orgellessen, en vormde hij zijn muzikale geest.

Aan het front speelde René uit manuscripten van Louis - hem toegestuurd of meegebracht van verlof. Zo speelde hij de prachtige “Préludes” (opus 36) en “Nocturnes” (opus 34) op de piano voor de *Poilu's* (zoals men de Franse soldaten van '14-'18 ook wel noemt). In één van René zijn laatste brieven, gedateerd 2 april 1918, bericht hij zijn broer enthousiast over de grote waardering die zijn kameraden hebben voor de pianowerken.

Korte tijd later, op 29 mei 1918, sneuvelt René op 40-jarige leeftijd nabij de Montazin Ferme; een boerderij op een plateau net buiten het dorpje Branscourt (een goede 15 kilometer van Reims). Een granaatscherf maakt gewelddadig een einde aan het leven van de fijnzinnige musicus.

René had de rang van korporaal op het moment van sneuvelen, en kreeg in de vorm van een Croix de Guerre (met bronzen ster) een militaire onderscheiding.

Louis vernam het nieuws van René zijn sterven pas weken later. In de tussentijd, terwijl het uitblijven van enig bericht van zijn broer al de meest verschrikkelijke gedachten opriepen aan de onvermijdelijke waarheid, begon hij met de compositie van “Solitude” (opus 44) voor piano, ter nagedachtenis aan zijn broer...

Dat Louis nooit over de dood van zijn broer heen is gekomen getuigen deze woorden van 31 december 1936: “Mijn gedachten gaan, zoals elke avond, naar mijn naasten die me in het rusten voorgingen, en vooral aan mijn geliefde broer. René, ik gaf je het graf dat God je had geweigerd; je graf heb ik gegraven in mijn hart...”

PARTIE À REMPLIR PAR LE CORPS.

Nom VIERNE

Prénoms René Ambroise Jean Eugène

Grade Corporal Vierge du 2e Territoire

Corps 4e Rég. d'Infanterie

N^o Maticule. 01931 au Corps. — Cl. 1898 7e Cie
3220 au Recrutement des C. Buisson

Mort pour la France le 29 mai 1918
à La ferme de Montazin (Mame)

Genre de mort au plateau de Branscourt
Ensemble de l'ennemi

Né le 11 Mars 1878
à Lille Département Nord

Arr^o municipal (p^r Paris et Lyon),
à défaut rue et N^o.

Jugement rendu le _____
par le Tribunal de _____
acte ou jugement transcrit le 27 Février 1919
à Paris 6e arrondissement

N^o du registre d'état civil _____

260-708-1922. [20434]

Militaire overlijdensakte van René Vierende.

René en het harmonium

René Vierende publiceerde voornamelijk orgelwerken voor liturgisch gebruik. Enkele voorbeelden zijn de “Interludes de procession pour l'hymne Pange lingua” en de “Interludes pour l'Hymne Ave maris stella” (zoals de titel al aangeeft gaat het hier om tussenspelen voor twee hymnen die alternerend tussen koor en orgel uitgevoerd kunnen worden). Hij gaf een “Méthode pour orgue-Harmonium” uit in 1913, die gepaard ging met een uitgave van “20 Préludes-Exercices” en “12 Pièces de différents caractères” - grotere karakterstukken. In 1915 werd ook nog een bundel “10 Pièces de différents styles” uitgegeven. Andere vermeldenswaardige werken zijn een “Toccata” in g-klein, “3 Offertoires” over verschillende thema's en een “Messe basse”.

Al de genoemde werken zijn genoteerd op twee balken, zonder obligate pedaalpartij. Steeds ook is er de uitgesproken mogelijkheid om de werken op harmonium uit te voeren. Bij lastige passages is Vierende consequent in het suggereren van een betere handverdeling, om zo de harmoniumspeler (of de organisten zonder beschikking over een pedaal) tegemoet te komen.

Het te bespreken werk “Absoute” komt uit de bundel “12 Pièces de différents caractères”. Het is interessant dat Vierende in deze bundel, in tegenstelling tot veel andere harmonium/orgelbundels, geen enkele aanwijzing geeft waar optioneel het pedaal gebruikt kan worden. Hij vermeldt wel registraties voor orgel met pedaal, maar hij vermeldt in het voorwoord dat de precieze invulling van

het pedaal overgelaten mag worden aan het eigen inzicht van de belangstellende. De stukken in deze bundel zijn te gebruiken voor het huiselijke harmoniumspel, maar ook liturgisch in te zetten als muziek bij bijv. de offerande, de communie, de elevatie, of als naspel. Qua tijdsduur zijn de stukken ongeveer berekend op een duur van 3-5 minuten. Harmoniumregistraties zijn steeds vermeld, berekend op een gebruikelijk Frans drukwindharmonium. Het lijkt mij dat René, in tegenstelling tot zijn broer (zie mijn vorige bijdrage in Vox Humana), bij het componeren in eerste instantie zeker uitging van de mogelijkheden en de klank van het harmonium, zonder daarbij een goede orgeluitvoering uit het oog te verliezen. Zijn werken komen op beide instrumenten goed tot hun recht, en ze zijn de moeite waard om eens te bekijken. Stilistisch zijn het mooie voorbeelden van de Franse orgelkunst in de vroege 20e eeuw. Invloeden van zijn broer zijn hier en daar waar te nemen. Nergens wordt de muziek banaal of al te speels.

Absoute

Wellicht krijgt deze bijdrage een wel wat droevige en naargeestige ondertoon door de levensbeschrijving (en het tragische einde) van René Vierne te laten volgen met een stuk van hem genaamd "Absoute"... De absoute, of de laatste aanbeveling ten afscheid, is immers dat deel van de katholieke uitvaartliturgie waarbij de kist met het lichaam van de overledene wordt besprenkeld met wijwater en wordt gezegend met wierook. Er wordt gebeden voor kwijtschelding van straf. Na deze plechtigheid wordt het lichaam de kerk uitgedragen, en klinkt normaal het "In paradisum".

René Vierne schrijft dit werk ter nagedachtenis aan zijn leermeester Alexandre Guilmant. Zoals eerder al vermeld stierf Guilmant op 29 maart 1911, slechts enkele dagen na moeder Vierne. Het is niet ondenkbaar dat dit werk een muzikale neerslag is van de herinneringen aan die droevige dagen van zijn leven.

"Lento e sostenuto" met het metronoomcijfer halve noot = 48 leert ons de tempoduiding boven het stuk. Een droevige melodie in e-klein klinkt tegen brede akkoorden, steeds 'détaché' klinkend op de 1e en 3e tel van de langzame 3/2 maat. Het doet denken aan een 'marche funèbre', een begrafenismars. De beleving van dit stuk vermeldt Vierne in de karakteraanwijzing die hij tussen de notenbalken in de 1e maat plaatst: *Tristamente*. Voor zover nog niet duidelijk was dat we in rouwstemming behoren te zijn: bij deze is er weinig grond voor twijfel... De registratie is feitelijk een Grand Jeu zonder de 16-voeten - gezien de lage ligging van de linkerhand niet verwonderlijk (16-voeten zouden immers de klank wat vertroebelen). Ook schrijft Vierne in het eerste deel niet het gebruik van Expression voor.

Deze eerste sectie van het werk is gedacht in frases van 4 maten. De eerste 4 maten laten de 'Trauermelodie' duidelijk uitkomen; de tweede groep van 4 maten verplaatst de melodie naar hogere regionen en voegt wat meer beweging toe, om hierna weer af te dalen en terecht te komen bij een herhaling van de eerste 4 maten. Kortere frases van twee maten laten om de beurt de kop van de melodie horen, om na enkele complexe, chromatisch harmonische wendingen uit te komen op een e-klein akkoord in maat 20. Deze maat is ook visueel het einde van deze sectie: zij eindigt met een dubbele streep.

Een deel met een veel minder grauw en treurig karakter begint. "Molto cantabile" staat te lezen boven de maat die de aanzet is naar een "In paradisum"-passage - deze begroet ons met het troostende en opbeurende geluid van C-groot. Het "In paradisum", ik noemde het al, wordt

traditioneel gezongen ná de absoute, als het lichaam van de overledene de kerk uit wordt gedragen. De Nederlandse vertaling van dit Latijnse gezang vermeldt de volgende tekst: *Mogen de engelen u geleiden naar het paradijs; / dat de martelaren bij uw komst u zullen ontvangen / en u binnenleiden in de heilige stad Jeruzalem. / Moge het koor van de engelen u ontvangen / en moge u met Lazarus, eens een arme, / de eeuwige rust ontvangen.* En dat horen we ook in dit gedeelte van Vierne's werk: een zangrijke melodie in de bovenstem (misschien wel een engelenkoor...) klinkt tegen een voortdurende begeleiding van vredig doorlopende kwartnoten. De Expression wordt voorgeschreven en registers 3 en 4 worden weg geregistreerd. Er blijft een zachte 8-voetsklank over. Wederom wordt er gedacht in frases van 4 maten, dat een eindje verderop (bovenaan de tweede bladzijde) weer opbreekt in frases van 2 maten. Het is ook vanaf dit moment dat we merken dat Vierne weer gaat afdalen uit de sereniteit van het paradijs; de melodie verplaatst zich steeds verder naar beneden, de beweging van doorlopende kwarten wordt langzaam opgebroken. We moduleren (langs een niet al te voor de hand liggende harmonische weg) terug naar e-klein, terug naar het Tempo Primo en het *Tristamente* van het begin.

Wat volgt is een reprise van de eerste sectie. In de slotmaat van dit deel klinken nu intensiverend dissonante harmonieën die ons de hoogte in leiden, om uit te komen op een terugkeer van de fraaie, cantabile "In paradisum" passage (deze maal in E-groot). Het 4-voetsregister wordt weg geregistreerd. De melodie, die eerst nog in de bovenstem lag, ligt nu in de tenor (de bovenstem van de linkerhand). We zijn beland in de coda van het werk. In de zes slotmaten klinkt "In paradisum"-melodie nog even in de basstem (begeleid door akkoorden die in hun ritmiek terugverwijzen naar het "Tristamente"-gedeelte). Steeds verder sterft de muziek weg, om te eindigen in een berustend E-groot akkoord.

De tegenstelling tussen het mineurgedeelte (het *Tristamente*, de statig neergezette akkoorden, de *Trauermelodie*) en het majeurgedeelte (*Cantabile*, een doorlopend ritme, *In Paradisum*) staat in directe verbintenis met de verwijzingen naar de absoute en het "In paradisum" zoals dat in de uitvaartliturgie voorkomt.

Het afscheid, de herinnering... het is een kwestie van zware droefenis, maar ook horen we een troostend geluid; er is ruimte voor schoonheid en hemelse klanken. Een mooie, muzikale nagedachtenis van René Vierne aan zijn leermeester van het Parijse Conservatoire.